

HISTORY

ЩОДО ЕФЕКТИВНОСТІ МОДЕРНІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ ПІДПРИЄМСТВ ВАЖКОГО МАШИНОБУДУВАННЯ МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ УРСР В II ПОЛОВИНІ 1980-Х РР.

к. і. н. доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін **Букіна Т. В.**
Україна, Первомайська філія Національного університету кораблебудування
імені адмірала Макарова

DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_ijitss/30122019/6859

ARTICLE INFO

Received 09 October 2019
Accepted 11 December 2019
Published 30 December 2019

KEYWORDS

Mykolaiv oblast (region) of the USSR, enterprises of heavy engineering, modernization, technological paradigm, innovations, governmental regulation, regional party politics.

ABSTRACT

The main problems of the process of modernization of regional production, on the example of the enterprises of heavy engineering of Mykolaiv oblast (region) of the USSR in the period of 1985 – 1990, have been investigated in the article. There is an objective need to study the basic socio-economic processes of the time, not only in the national dimension (within the USSR), but particularly in the regional dimension. It has been noted that actually at the level of the oblast (region) – district, town – village, there was historically justified search for those factors that, on the one hand, led to the disintegration of the country, and, on the other, showed the possibilities of overcoming social crisis phenomena. The success of modernization processes depended on the understanding of the economic situation in the country, the effectiveness of economic reforms. Attempts to carry out economic modernization were methodologically insufficiently substantiated and haphazard. Politics and economics, for the most part, contradicted each other and this situation weakened the modernization process.

Citation: Букіна Т. В. (2019) Shchodo Efektyvnosti Modernizatsiinykh Protsesiv Pidpriemstv Vazhkoho Mashynobuduvannia Mykolaivskoi Oblasti Ursr v II Polovyni 1980-kh rr. *International Journal of Innovative Technologies in Social Science*. 9(21). doi: 10.31435/rsglobal_ijitss/30122019/6859

Copyright: © 2019 **Букіна Т. В.** This is an open-access article distributed under the terms of the **Creative Commons Attribution License (CC BY)**. The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.

Вступ. На початку ХХІ ст. світова цивілізація зіткнулась з рядом викликів економічного та соціального порядку. Не останню роль в усіх цих процесах відіграли глобалізаційні тенденції, що вимагали перебудови національних економік. Проблема модернізації національного виробництва для України була і залишається першочерговою. Її успішна реалізація може привести до прориву країни та досягнення нею високих стандартів життя населення, але, одночасно, може й відкинути країну на вихідні позиції.

Для України необхідно засвоїти досвід подолання подібних криз, що вже напрацьований у світі. Але, крім того, наша країна має і власний, негативний досвід виходу із скрутного становища. Подолання Україною сьогоденних складностей можливе як на шляху засвоєння тих підходів, які використовують передові світові економічні лідери, так і зверненням до власної історії, коли в подібних умовах українське суспільство вирішувало аналогічне завдання. Такі тенденції мають вплинути на вихід країни із зтяжної фінансово-економічної кризи та вплинути на подальші перспективи інтеграції України у єдиний європейський економічний простір.

Результати дослідження. Головний акцент в промисловій політиці з 1985 р. було зроблено на інтенсифікації виробництва. Особлива роль відводилася машинобудуванню [32, Т. 2, с. 157]. Завдання нового курсу з прискорення науково-технічного прогресу були сформульовані у виступах генерального секретаря ЦК КПРС М.С. Горбачова і радянських партійних документах середини березня – червня 1985 р. [32, Т. 2, с. 139].

Розпочато роботу з широких організаційних заходів. З питань прискорення науково-технічного прогресу було проведено нараду в ЦК КПРС 11 червня 1985 р., на якій з доповіддю виступив М.С. Горбачов. Першим кроком намічалася модернізація машинобудування. Для вирішення такого завдання планувалося виділити 10 млрд. крб. Вже 14 червня 1985 р. відбувся пленум ЦК компартії України, присвячений заходам з прискорення науково-технічного прогресу. Його рішення дублювали рекомендації Всесоюзної наради [33, с. 12 - 18].

Керівництво УРСР миттєво відреагувало на заклики щодо оздоровлення економіки. Було утворено комісію президії ради міністрів УРСР з метою покращення роботи в галузі управління народним господарством та посилення контролю за виконанням рішень [21, с. 25-26]. В липні 1985 р. видано постанову центрального комітету КПУ та ради міністрів УРСР за № 669 «Про широке розповсюдження нових методів господарювання та посилення їх впливу на прискорення науково-технічного прогресу» [21, с. 45-65].

Так само оперативно відреагували обласні владні структури УРСР. Постановою від 18.06.1985 р. бюро Миколаївського обкому компартії України доручалось підготувати план роботи обкому партії і облвиконкому з реалізації завдань області щодо питань прискорення науково-технічного прогресу. Виконання цих заходів підлягало суворому контролю, а вся звітна інформація зберігалася під грифом «секретно» [2, с. 29].

Для ознайомлення з доповіддю генерального секретаря на 6 липня 1985 р. було зібрано нараду партійно-господарського активу Миколаївської області (близько 250 чоловік) з порядком денним: «Про заходи з реалізації завдань, що випливають з Постанови ЦК КПРС і доповіді Генерального секретаря ЦК КПРС М.С. Горбачова на нараді з питань науково-технічного прогресу 11 червня 1985 р.» [2, с. 29-31]. Відділ обкому партії Миколаївської області звітував про виконання постанови бюро щодо прискорення НТП на промислових підприємствах області [2; 68, с. 56-69].

В Миколаївській області УРСР зосереджувались значні промислові підприємства. Область належала до Південного економічного району і мала певні переваги перед машинобудуванням в інших республіках. До однієї з таких переваг відносять – близькість морських портів [36]. Тут розміщувались підприємства суднобудування та з ремонту суден. Спеціалізація машинобудування в регіоні досягла високого розвитку. У галузі широко була поширена предметна, технологічна і подетальна спеціалізація.

Миколаївський промисловий вузол представляли міста Первомайськ, Вознесенськ і власне сам Миколаїв. Загалом розміщувались підприємства з виробництва металургійного, підйомно-транспортного устаткування суднобудування. Для них характерним було існування повного виробничого циклу (заготовка, механічна обробка, збирання) з випуском продукції серіями і навіть за індивідуальними замовленнями. Серед них, Миколаївський суднобудівний та судноремонтний заводи. Автомобілебудівна галузь розвивалась в Первомайську – включала в себе двигунобудування (Миколаїв). Підприємства загального машинобудування регіону були представлені виробництвом сільськогосподарських машин (Херсон), будівельних і шляхових машин (Миколаївський завод). Миколаївський завод «Дормашина» виготовляв бульдозери, скрепери, укладачі асфальтобетону [38].

У звіті Миколаївського обкому компартії України про фінансово-господарську діяльність об'єднань, підприємств і господарських організацій містяться суперечливі дані. З однієї сторони мова йде, що в першому півріччі 1985 р. промисловістю Миколаївської області було випущено продукції з державним Знаком якості на суму 239 млн. крб., що складало 108,7% планових показників. Найвищі показники були показані на заводах: Миколаївському глиноземному (100%), «Дормашина» (96,6%), Первомайському імені 25 Жовтня (86,3%), «Океан» (97%). А далі вказувались факти, що свідчили про погіршення економічного становища в області. 5 підприємств не виконали плану з випуску продукції вищої категорії якості. Це: глиноземний завод (98,0%), підйомно-транспортного обладнання (88,7%), гідравлічних пресів (97,9%), мастильних систем (90,5%), пористих заповнювачів (69,2%).

Відзначалися повільні темпи роботи з реалізації комплексної системи управління якістю продукції в Центральному, Заводському, Ленінському районах Миколаєва, містах Первомайську і Вознесенську. І зовсім не працювали в даному напрямку підприємства Очаківського, Новоодеського, Снігерівського районів [4, с. 11-12].

Серед недоліків вказувалось на значну кількість повернень продукції низької якості. В тому ж першому півріччі 1985 р. заводом імені 25 Жовтня (м. Первомайськ), прийнято рекламаций за низьку якість двох дизелів та дизель-генераторів; заводом «Дормашина» - на 6 асфальтоукладчиків [4, с. 13]. 21 підприємство або 12,6 % від загальної кількості, не виконали плану з об'ємів реалізації промислової продукції, в результаті чого, було не додано народному господарству 17,2 млн. крб. Знизили темпи росту об'ємів виробництва 56 об'єднань і підприємств та в цілому промисловість дев'яти районів області [35; 19, с. 19].

З урахуванням виконання зобов'язань по поставках, план реалізації товарної продукції в Миколаївській області було виконано на 98,7 %. Не забезпечили виконання цього показника 39 підприємств, в зв'язку з цим народному господарству недопоставлена продукції на 18,3 млн. крб. [4, с. 18].

Для усунення недоліків на підприємствах організовувались навчання керівників служб і підрозділів [29, с. 42-44]. На Пленумі Первомайського міському компартії України в серпні 1985 р. відзначалося, що проведена первинними партійними, профспілковими організаціями, господарськими керівниками організаторська робота дозволила в цілому по місту виконувати завдання з прискорення науково-технічного прогресу. Впроваджено 3,3 тис. заходів з науково-технічного прогресу, завдяки яким отримано 8,5 млн. крб. економічного ефекту. Провідним підприємством в цій справі відзначався машинобудівний завод імені 60-річчя СРСР. Але поряд з цим вказувалось і на суттєві недоліки, що стосувалися реконструкції і технічного переозброєння підприємств [10, с. 21-23]. Зокрема, зазначалось про недоліки в технічному переозброєнні на заводі імені 25 Жовтня, авторемонтному заводі. Первомайським СКТБ «Бриг» - не виконувалися роботи з розробки технологічних процесів методом віброобробки для заводу імені 25 Жовтня та упускався контроль за виконанням договорів. Для виправлення ситуації, пропонувалося в кожному виробничому колективі організувати детальну розробку контрольних цифр на 1986 р. – для досягнення високих показників зростання виробництва та його ефективності. На кожному підприємстві планувалося створити і забезпечити роботу технічних рад під керівництвом головних інженерів [489, 1985, 30 серпня].

Завдання загальносоюзних і республіканських науково-технічних програм знайшли своє відображення в обласних цільових комплексних програмах [37]. В рекомендаціях ради сприяння науково-технічному прогресу визначалися головні завдання. Серед них: підвищення технічного рівня та організації суднобудівного і машинобудівного виробництва [2, с. 33-34].

Науково-координаційна рада Південного наукового центру в Миколаївській області організувала контроль за ходом виконання договорів про співпрацю підприємств і організацій області і закладами АН УРСР [31]. Вона призначила співробітників Академії наук відповідальними на підприємствах області за реалізацію завдань програми. Миколаївською обласною радою було взято під контроль роботу з розвитку винахідництва та раціоналізаторства області. Аналіз роботи обговорювався на засіданні президії, проведено інвентаризацію всіх прийнятих, але не впроваджених пропозицій. Такі заходи активізували роботу з раціоналізації та винахідництва [34, с. 26].

В інформації Миколаївського обкому Компартії України, наданій 28.10.85 р. статистичному управлінню Миколаївської області «Про наявність і використання основних засобів комплексної автоматизації і механізації виробничих процесів на промислових підприємствах області» зазначалось, що в області послідовно здійснюється курс на прискорення науково-технічного прогресу, комплексну механізацію і автоматизацію виробництва. Станом на 1 липня 1985 р. було встановлено 805 механізованих поточних, 69 автоматичних ліній (з них 33,3 % імпортного виробництва), 9 гнучких автоматизованих ліній; комплексно механізовано і автоматизовано 34 підприємства, 428 ділянок і цехів. 4897 одиниць автоматичного і напіваавтоматичного обладнання, не вмонтованого в лінії, 641 одиниця обладнання з програмним управлінням, 410 станків з числовим програмним управлінням, 93 автоматичних маніпуляторів з програмним управлінням (промислові роботи), 19 автооператорів для гальванічних покриттів, 20 одиниць обладнання з вбудованими мікро-ЕОМ. Великим резервом зростання продуктивності праці в промисловості

називалося підвищення ефективності використання виробничих потужностей і впровадження нової техніки. При цьому зазначалося, що ні одна зі встановлених механізованих поточних і автоматичних ліній не працювали на повну проектну продуктивність на заводі імені 25 Жовтня Міністерства важкого машинобудування. В додатку до цього документу приводились цифри наявності невстановленого обладнання на підприємствах області [10, с. 27-30].

Подібна інформація міститься і в докладній записці завідуючого відділом обкому Компартії України про наявність невстановленого обладнання на підприємствах області станом на 01 липня 1985 р., наданій секретаріату обкому партії в порядку інформації, з метою вивчення стану справ на заводах та визначення заходів із скорочення цих показників і розгляду їх на засіданнях парткомів [10, с. 7-8].

Миколаївський обком компартії України затвердив обласні цільові комплексні науково-технічні програми «Прогрес», «Агрокомплекс», «Індустріалізація», «Праця», «Транспорт та дороги», «Енергокомплекс» [236], «Матеріалоемність» і «Якість» на 1986-1990 рр. [2, с. 29]. Зокрема, програма «Прогрес» була направлена на підвищення організаційно-технічного рівня промислових підприємств Миколаївської області на 1986-1990 рр. і спрямовувалась на визначення єдиної технічної політики соціально-економічного розвитку області на базі науково-технічного прогресу. Програма «Прогрес» складалась з підпрограм – «Суднобудування і електроніка», «Машинобудування і металообробка», «Роботизація» і «Система».

Підпрограма «Суднобудування і електротехніка» була сформована на основі контрольних завдань з розвитку суднобудування і електронної галузі області та складалась з одинадцяти науково-технічних програм підприємств. В 1987 р. із програми було виокремлено головні технологічні напрямки з метою концентрації уваги на найбільш важливих і ефективних завданнях розвитку науково-технічного прогресу у виробництві [5, с. 39-40]. За рахунок реалізації заходів програми в дванадцятій п'ятирічці передбачалося зростання об'ємів виробництва на підприємствах на 26-47 %, підвищення продуктивності праці на 23,4-43,6 %. В результаті запровадження досягнень науково-технічного прогресу розраховували створити і освоїти випуск 88 нових видів продукції, обладнання і виробів [25, с. 34], абсолютно вивільнити більше 4 тис. робітників, зайнятих ручною працею, знизити трудоемність на виготовлення продукції на 18000 нормо-годин, отримати економічний ефект на суму більше 60 млн. крб. [7, с. 39-40].

В аналізі виконання даної програми відзначалось, що більшість із запланованих завдань в 1986–1988 рр. реалізовано [22, с. 34-36]. В XII п'ятиріччі, в тому числі в 1988 р., оборонні галузі промисловості області працювали стабільно з високими темпами росту і забезпечували розробку, виготовлення і поставку продукції в заданих об'ємах [8]. Суднобудівними заводами збудовано та передано замовникам більше 40 одиниць різних типів суден і кораблів [7, с. 23-24]. Підпрограма «Машинобудування і металообробка» передбачала заміну майже однієї тисячі одиниць застарілих машин і механізмів. Підпрограмою «Система» планували забезпечити зростання ефективності науково-технічного рівня виробництва на основі використання обчислювальної техніки.

З метою підвищення продуктивності праці та ефективного використання трудових ресурсів запроваджувалася бригадна організація праці, заснована спочатку на частковому, а пізніше й повному госпрозрахунку. Але такі заходи на практиці зустрічались з рядом перепон. В постанові бюро Ленінського райкому КПУ Миколаєва зазначалось, що адміністрації не забезпечували виконання в повному об'ємі заходів з удосконалення бригадної форми організації праці [14].

З початку 1986 р. на нову систему господарювання в Миколаєвській області перейшли заводи «Дормашина», «Миколаївсьільмаш», глиноземний. На цих підприємствах було організовано навчання керівників служб і підрозділів, яких ознайомили з використанням наданих їм прав в плануванні і господарській діяльності для подальшого збільшення об'ємів випуску продукції, покращення її якості, виконання планових завдань з меншими затратами всіх видів ресурсів [6, с. 42-44].

В 1987 р. в бригадах працювало 76,7 % всіх робітників, зайнятих в промисловості, з них 33,6% - в госпрозрахункових. [39; с. 11-13]. На 39 промислових підприємствах області не існувало жодної госпрозрахункової бригади. Серед них: Чорноморський судомеханічний, «Гідрореммаш», пористих заповнювачів, металоконструкцій, «Електротехнік» (м. Миколаїв), авторемонтний (м. Первомайськ) тощо. [39; 44, с. 1-2].

Завдання обласної програми «Праця» зі створення госпрозрахункових бригад були виконані на 86,5 %, а підрядних бригад – лише на 32,75%. Головними проблемами в діяльності

бригад було те, що не встановлювались конкретні кінцеві результати праці, не доводились норми розходу сировини, паливно-енергетичних і матеріальних ресурсів, не запроваджувались преміювання за економію. Коефіцієнт трудової участі використовувався при розподілі сукупного приросту і премій лише у 30,8 % бригад, а в бригадах заводів «Гідрореммаш», «Електротехнік» цей показник взагалі не використовувався.

Як зазначалось в інформації відділів Миколаївського обкому партії з питань соціально-економічного розвитку області, стримування процесу запровадження нових колективних форм праці здійснювали окремі керівники, спеціалісти та інженерно-технічні працівники об'єднань і підприємств, котрі не бажали зайнятися удосконаленням внутрішнього планування та обліку і організацією виробництва [14, с. 4]. В результаті, діяльність базових підприємств не відповідала завданням переходу в 1988-1989 рр. на повний госпрозрахунок і самофінансування, не забезпечувалось комплексне впровадження наукової організації праці в бригадах, розробка і реалізація планів інженерного забезпечення і ефективності праці. Усунення таких недоліків у роботі доручалося міським та районним комітетам партії [14; с. 5, 6].

28 листопада 1987 р. пленум Миколаївського обкому Компартії України заслухав звіт бюро обкому про роботу з керівництва перебудовою. В ньому зазначалося, що перебудова в області йде повільно. Без відповідного динамізму та прискорення. Головна вина покладалася на партійні комітети та первинні парторганізації. В більшій мірі це стосувалося Первомайського міського, Заводського, Арбузинського райкомів партії. В промисловості не виконувались річні і п'ятирічні плани, багато колективів не справлялись з планами і договірними зобов'язаннями, в тому числі завод імені 25 Жовтня (м. Первомайськ), підйомно-транспортного обладнання, «Дормашина», та ін. [14, с. 7].

Визначені недоліки в роботі Миколаївський обком доводив до відома всіх управлінських структур [14]. У відповідь на критичні зауваження, міськкомми та райкомми партії було здійснено певну роботу щодо усунення відставань соціально-економічного розвитку та вдосконалення організаторської роботи партійних комітетів. Вироблено та затверджено нову структуру управління народногосподарським комплексом. Створено та укріплено кадрами головне планово-економічне управління, здійснено реконструкцію відділів і управлінь обліконкому, завершено створення виробничих об'єднань. Загалом на 32% скорочено управлінський апарат. З січня 1988 р. в умовах госпрозрахунку і самофінансування працювало 227 трудових колективів, в тому числі 55 підприємств промисловості [13, с. 23].

Найбільш гострим недоліком забезпечення якості виготовлених деталей в умовах державного прийому виявилось забезпечення вимог креслень. Застаріле обладнання не дозволяло виконати обробку з необхідною точністю.

Серед причин, що стримували ефективне використання обладнання називались незбалансованість проектних потужностей з виробничими програмами, відсутність інструментів та запасних частин, незадовільна організація ремонту, відсутність обслуговуючого персоналу відповідної кваліфікації. З метою усунення цих недоліків та у зв'язку зі вступом в силу Закону СРСР про державне підприємство (об'єднання) при переході їх на економічні методи управління планувалось організувати роботу з широкого впровадження кооперації між підприємствами для збільшення завантаження високоефективного обладнання. Щорічно проводити паспортизацію обладнання для визначення збалансованості проектних потужностей з виробничими програмами. Більшість випущених дизелів та дизель-генераторів на машинобудівному заводі імені 25 Жовтня в м. Первомайську з основних показників поступались новітнім аналогам. Мали місце претензії споживачів щодо якості продукції заводу. Знизились експортні поставки з 11,1 % у 1985 р. до 2,1 % в 1987 р. Повільними темпами йшло оновлення основних виробничих фондів, особливо новітнім високотоварним обладнанням [11, с. 10 – 14, 25 – 27]. Зберігався високий рівень ручної праці (35 % працюючих). Відзначалось відсутність плану чіткої модернізації виробництва. Відповідно і об'єми капіталовкладень були знижені. Заводу не надавалась допомога зі сторони Міністерства важкого і транспортного машинобудування.

У звіті машинобудівного заводу імені 25 Жовтня Миколаївському обкому компартії України можна простежити невідповідність та розбалансованість у діяльності центру і регіонів. Керівництво заводу стверджувало, що для виконання розрахункової оцінки технічного рівня дизельної продукції, котра серійно випускалась заводом, керівним документом являлась «Єдина методика оцінки технічного рівня продукції машинобудування (тимчасова)», затверджена постановою СРСР від 21.01.1987 р. Розрахунки за даною методикою показували, що продукція відповідала світовому

рівню. Але ця методика не була зареєстрована Міністерством важкого машинобудування в Держстандарті СРСР і це не дозволяло переатестувати на вищу категорію якості серійну дизельну продукцію. До того ж, 100% дизельної продукції було включено в державне замовлення і завод не міг переглядати структуру плану. Поряд з дизелями, здійснювався випуск товарів народного споживання. Було укладено договір із Запорізьким інститутом сільськогосподарського машинобудування на розробку в 1988 р. технічної документації багатоопераційної машини (подрібнення зерна, лущення кукурудзи, трав та соломорізка, соковижималка, подрібнення коренеплодів капусти і кабаків, точило та циркулярка) для сільськогосподарського побуту. На грудень 1987 р. планувалось освоєння випуску 2 виробів із відходів: кліток для домашніх тварин та секцій-заборів. Аналізуючи тенденції в технічному прогресі, було зроблено висновок, що самим болючим місцем на заводі був рівень технології [12, с. 7-8]. Відзначалось, що заявок на заміну обладнання від заводу не приймали. Фактично за 1986 – 1987 рр. було отримано на заміну 5 одиниць металоріжучого обладнання. На 1988 р. заплановано 24 одиниці.

Технологічні труднощі були причиною відставання і на авторемонтному заводі в м. Первомайську Миколаївської області. Випробувальні стенди не були оснащені приборами контролю температури охолодження рідини двигуна і мастил, потребувала модернізації система охолодження двигунів під час випробувань тощо [17].

У вересні 1989 р. на базі заводу 60-річчя СРСР, що в м. Первомайську, відбувся галузевий семінар з обміну досвідом. Досягнення первомайських машинобудівників отримали схвалення і високу оцінку на ньому. Найбільшу увагу металургів було зосереджено на дільниці з виготовлення деталей методом порошкової металургії. Та вже на початку жовтня дільниця не працювала, тому що нікуди було дівати готову продукцію. Металеві короби були переповнені новенькими деталями. Технологія виготовлення деталей методом порошкової металургії зробила тут лише перші 4 етапи з 12. Три галузеві інститути з широким розмахом розробили проект, після того як XXVII з'їзд КПРС вказав на необхідне інтенсивно впроваджувати у виробництво нові прогресивні технології [19]. Тому спорудженню дільниці дали «зелену вулицю». Все йшло в радянських командних централізованих традиціях. Та були суттєві промахи при розробці як принципової технології, так і самого проекту [18]. Але, за тими ж традиціями, наполегливо продовжували видавати бажане за дійсне, видумки – за точні розрахунки. Інші деталі виявились непридатними для запропонованого методу [30, 1989, 11 жовтня].

В Первомайську Миколаївської області було створено міжгалузеве територіально-виробниче об'єднання при міськвиконкомі (МТВО) [15, с. 11 - 14]. Таким заходом планувалось розширити можливості для ефективного розв'язання завдань економічного і соціального розвитку, що випливали з постанови ЦК КПРС, в якій вказувалось на підвищення ролі та посилення відповідальності рад народних депутатів за прискорення соціально-економічного розвитку в світлі рішень XXVII з'їзду КПРС [26]. На відміну від ради директорів, МТВО мало виконавчий орган та матеріально-технічну базу. До складу об'єднання увійшли 19 підприємств і 28 організацій, в їх числі – союзного, союзно-республіканського та місцевого підпорядкування, що мали господарську самостійність права юридичної особи. Необхідність створення такого об'єднання мотивувалось і тим, що на території міста промисловістю, транспортом, зв'язком, торгівлею, побутом і будівництвом здійснювали управління понад 30 міністерств і відомств. Це і вплинуло на об'єктивну необхідність у підвищенні координуючої ролі місцевих Рад у розв'язанні комплексних економічних і соціальних проблем, оскільки багатовідомча система управління проявляла вузьковідомчі інтереси [30, 1989, 13 грудня]. Центральне місце в діяльності МТВО мала займати розробка перспективних та поточних планів економічного і соціального розвитку міста.

Одинадцята сесія Верховної ради Української РСР, що працювала у період з 30 листопада по 1 грудня 1989 р. [20], підвела підсумки економічного та соціального розвитку республіки за 1988 р. Висувались звинувачення керівникам ряду міністерств і відомств, господарських органів, які не забезпечували здійснення економічних реформ, слабо займались впровадженням прогресивних форм організації та оплати праці, зміцненню трудової дисципліни, технологічної [30, 1989, 5 грудня].

Очікуваних підсумків роботи і за 1989 р. не було отримано [24]. І це вже явно вказувало, що економічна реформа, на яку покладалась надія, не давала помітних зрушень. Особливо це показово на рівні районного міста. Такі дані озвучувались на сесії XII міської ради народних депутатів XX скликання в м. Первомайську. З основних показників план не

виконувався. Мали місце факти порушення договірної дисципліни в трудових колективах машинобудівного заводу імені 25 Жовтня. Через несвоєчасну поставку, це підприємство заборгувало споживачам продукції на 14,1 мільйона карбованців [30, 1989, 12 грудня].

Разом з тим, в періодичних засобах масової інформації з'являлася інформація про зростання обертів в зовнішньоекономічній діяльності підприємствами Миколаївської області. На початок грудня 1989 р. 31 підприємство Миколаївської області налагодило експортні та імпорتنі зв'язки з 35 країнами світу. До числа експортерів входили такі великі підприємства як завод «Океан», Первомайський машинобудівний завод імені 60-річчя СРСР [86], Первомайський завод імені 25 Жовтня, Лише по заводу «Океан» експорт становив 60 % від загального обсягу поставок товарів по області. Протягом 1989 р. колектив заводу імені 60-річчя СРСР уклав договори з чотирма країнами: Кубою, Чехословаччиною, Німецькою Демократичною Республікою та Болгарією на виготовлення і поставку деталей гідрозахисту [30, 1989, 26 грудня]. Номенклатура експортної продукції була різноманітною – рудовози, дощувальні машини, дизель-генератори та запасні частини до них [8, с. 18 - 23].

У руслі прямих виробничих зв'язків працював Миколаївський глиноземний завод з Угорщиною та Болгарією. Зовнішньоекономічні зв'язки розширювались за рахунок створення спільних підприємств: радянсько-австралійського «Совмабл» та Миколаївського філіалу «Ніка», радянсько-болгаро-фінського спільного підприємства «Новінтекс» [30, 1990, 4 грудня].

Партійним керівництвом висувались звинувачення керівникам ряду міністерств і відомств, радянських і господарських органів, які не забезпечували здійснення економічних реформ, слабо займались впровадженням прогресивних форм організації та оплати праці, зміцненню трудової дисципліни, технологічної [9, с. 26-31]. Звинувачувались у невимогливості до господарників, які ігнорували потреби людей. Не дбали про підвищення якості продукції, покращення умов праці та побуту робітників [30, 1989, 5 грудня].

Висновки. Простежуючи механізм реалізації в регіонах прийнятих на союзному рівні постанов комуністичної радянської влади, з'ясовано, що одним із вирішальних моментів краху реформ стали розбіжності в їх усвідомленості і відповідно у їх реалізації між центром та регіонами. Ідея перебудови на місцях слабо доповнювалася реальними зрушеннями і практичними заходами. Широкого розмаху досягли лише організаційні заходи. В цьому відношенні партійні органи діяли швидко.

Особливості регіональних соціально-економічних, національних, природних та людських чинників сприяли наростанню суспільних протиріч. На початковому етапі здійснення політики «перебудови», промисловість Миколаївської області УРСР мала ще достатньо потужний потенціал. Оголошена політика «прискорення» та державна підтримка розвитку машинобудівної галузі мали б сприяти ефективному налагодженню роботи в цій сфері. Але реальність життя показувала зворотнє. Уже до вересня 1985 р. становище на промислових підприємствах в області погіршилось. Продукція втрачала конкурентоздатність, скорочувались обсяги виробництва. Підприємства зустрічалися з труднощами в практичній реалізації науково-технічних програм. Це ще раз підкреслювало розбалансованість центру і регіонів у вирішенні нагальних соціально-економічних питань. Державні заходи щодо атестації робочих місць, бригадних форм організації праці, переведення підприємств на трьохзмінний режим роботи та запровадження державного прийому продукції мали місце в області, але вони були не послідовними і до кінця не продуманими. Посилене державне фінансування передбачалося в галузі машинобудування, а переведення підприємств на нові умови господарювання (самофінансування і госпрозрахунок) було розпочато з підприємств легкої промисловості, які завжди фінансувалися в недостатній мірі. На це впливало становище на споживчому ринку, але і підкреслює не чітко вироблену лінію проведення реформ. В регіонах зменшувався випуск продукції вищої категорії якості.

Суттєві труднощі в розвитку промисловості Миколаївської області УРСР були пов'язані з тим, що плани складалися в центрі і основна продукція вироблялась на підприємствах, що були підпорядковані союзним міністерствам та відомствам на діяльність яких уряд УРСР та місцеві Ради не могли впливати належним чином.

Реалізації реформ у області УРСР перешкоджав і складений упродовж десятиліть у республіканському партійно – державному апараті периферійний тип мислення, своєрідна провінційність.

Не виправдав в ході реалізації належних сподівань і Закон про державне підприємство в області. Спочатку союзні міністерства, у підпорядкуванні яких перебувала більшість промислових підприємств обох областей не поспішали надавати їм самостійності. Продовжувала діяти система директивного планування, централізований розподіл матеріальних ресурсів, постачання, фінансування тощо. А згодом, в умовах поглиблення кризових явищ в середині самого партійного керівництва (у даних областей це з 1989 р.), коли почали розриватись економічні взаємозв'язки між підприємствами галузі, підприємства опинились фінансово неплатоспроможними і були раді будь – якому державному замовленню.

В умовах реалізації курсу подальшого реформування промислового виробництва, в УРСР було затверджено Генеральну схему управління народним господарством (квітень 1988 р.). На її основі скорочувалась чисельність міністерств та відомств, управлінських організацій середньої ланки. Здійснювалось укрупнення підприємств, цехів, дільниць. З початку 1989 р. промислові підприємства Миколаївської та Одеської областей стали переходити на госпрозрахунок. Багато керівників та спеціалістів місцевого управління не вбачали у госпрозрахункових, підрядних бригадах важливої організуючої форми підвищення ролі людського фактору, його подальшої активізації. Вони не могли, і не хотіли брати на себе додаткову відповідальність за організацію і розвиток госпрозрахункової самостійності трудових колективів. Тому позитивних змін в промисловості області не відбулося. Такі половинчасті заходи вносили лише дезорганізацію у складену роками модель управління економікою. Одночасно, без належного економічного і правового підґрунтя, розпочалося створення концернів і асоціацій в області. Ослаблення державного контролю за народним господарством, внаслідок кризи центральної влади та саме влада директорів підприємств, яка зростала - призвели до загострення в 1990 – 1991 рр. кризи промислового виробництва в Миколаївській області УРСР.

ЛІТЕРАТУРА

1. ЦДВО. Ф. 2. Кабінет Міністрів Української РСР, оп. 14, Т. 10. Спр. 8063. Про удосконалення господарського механізму та проведення економічного експерименту в УРСР, 25.04 – 19.09.1985 р., 81 арк.
2. ДАМО. Ф. 7. Николаевский обком компартии Украины, оп. 80. Спр. 113. Справки отделов обкома партии по выполнению постановлений обкома партии по вопросам ускорения НТП на промышленных предприятиях области, арк. 29-31, 37-39.
3. ДАМО. Ф. 7. Николаевский обком компартии Украины, оп. 89. Спр. 63. Справки отдела оборонной промышленности обкома партии о выполнении постановлений бюро обкома компартии Украины по вопросам эффективности работы оборонных отраслей промышленности; введения госприемки промышленной продукции; переход предприятий на многосменный режим работы, февраль 1985 – ноябрь 1988 гг., 53 арк.
4. ДАМО. Ф. 7. Николаевский обком компартии Украины, оп. 80. Спр. 158. О качестве промышленной продукции, выпущенной промышленными предприятиями Николаевской области в I полугодии 1985 г., 46 арк.
5. ДАМО. Ф. 7. Николаевский обком компартии Украины. оп. 89. Спр. 68. Справки промышленно-транспортного отдела обкома партии, информации партийных и советских органов о выполнении постановления бюро обкома компартии Украины «О работе парткома, руководства Первомайского машиностроительного завода имени 25 Октября по обеспечению выполнения постановления ЦК КПСС и Совета Министров СССР «О мерах по коренному повышению технического уровня, качества машиностроительной продукции и развитию машиностроения как основы НТП в 12 пятилетке и в перспективе до 2000 г.», июнь 1987 – ноябрь 1988 гг., 23 арк.
6. ДАМО. Ф. 7. Николаевский обком компартии Украины, оп. 83. Спр. 99. Справки сельхозотдела, информации партийных, советских и хозяйственных органов о выполнении постановлений бюро обкома партии по вопросам внедрения коллективного подряда в колхозное и совхозное производства, ходе экономического эксперимента по расширению прав и повышению ответственности за результаты работы производственных объединений, 49 арк.
7. ДАМО. Ф. 7. Николаевский обком компартии Украины, оп. 89. Спр. 63. Справки отдела оборонной промышленности обкома партии о выполнении постановлений бюро обкома компартии Украины по вопросам эффективности работы оборонных отраслей промышленности; введения госприемки промышленной продукции; переход предприятий на многосменный режим работы, февраль 1985 – ноябрь 1988 гг., 53 арк.
8. ДАМО. Ф. 7. Николаевский обком компартии Украины, оп. 89. Спр. 164. Документы о выполнении постановлений бюро обкома компартии Украины по вопросам работы предприятий оборонной промышленности (карточки контроля, копии постановлений, рабочие планы, справки отдела оборонной промышленности обкома партии), июнь 1987 – август 1989 гг., арк. 18-23.
9. ДАМО. Ф. 7. Николаевский обком компартии Украины, оп. 89. Спр. 222. Справки отделов обкома партии о выполнении постановлений бюро обкома компартии Украины по вопросам развития

- народнохозяйственного комплекса области, улучшения экономической обстановки, январь 1989 – декабрь 1990 гг., 49 арк.
10. ДАМО. Ф. 7. Николаевский обком компартии Украины. оп. 80. Спр. 158. О финансово-хозяйственной деятельности объединений, предприятий и хозяйственных организаций за семь месяцев 1985 г., 38 арк.
 11. ДАМО. Ф. 7. Николаевский обком компартии Украины. оп. 89. Спр. 81. Справки отделов обкома партии, информации партийных, советских и хозяйственных органов о выполнении постановлений бюро обкома компартии Украины «О серьезных недостатках в использовании запасов оборудования на предприятиях и организациях области», декабрь 1984 – март 1988 гг., 101 арк.
 12. ДАМО. Ф. 7. Николаевский обком компартии Украины, оп. 80. Спр. 158. Справка о работе администрации, партийных организаций предприятий и организаций, подконтрольных промышленно-транспортному отделу обкома партии, по сокращению запасов неустановленного оборудования и своевременному завершению его монтажа, арк. 7-8.
 13. ДАМО. Ф. 88. Ленинский райком компартии Украины, г. Николаев, оп. 54. Спр. 20. Рабочие планы Ленинского райкома компартии Украины, г. Николаев, по подготовке и проведению отчетно-выборных собраний, выборов в Верховный Совет УССР и местные советы. Материалы семинаров секретарей первичных партийных организаций по вопросам развития бригадных форм организации труда, подготовки отчетно-выборных кампаний, 42 арк.
 14. ДАМО. Ф. 7. Николаевский обком компартии Украины, оп. 86. Спр. 69. Справки отделов обкома партии по вопросам социально-экономического развития области, июль – октябрь 1987 г., 29 арк.
 15. ДАМО. Ф. 2332. Первомайский горком компартии Украины, оп. 30. Спр. 10. Записки промышленно-транспортного отдела о выполнении постановлений бюро Первомайского горкома партии по вопросам социально-экономического развития города, 20 арк.
 16. ДАМО. Ф. 2332. Первомайский горком КП Украины Николаевской области, оп. 32. Спр. 15. Протокол заседания совета содействия научно-техническому прогрессу при Первомайском горкоме партии Николаевской области, 26.08.1988 – 07.09.1988 гг., 17 арк.
 17. ДАМО. Ф. 2332. Первомайский горком компартии Украины. оп. 32. Спр. 15. Протокол № 3 заседания совета содействия научно-техническому прогрессу при Первомайском горкоме Компартии Украины от 27 сентября 1988 года, 17
 18. ПДАМО. Ф. 41. Завод «Фрегат», 1987-1994 гг., оп. 1. Спр. 339. Протокол отчетно-выборной профсоюзной конференции от 17 октября 1989 года.
 19. ПДАМО. Ф. 41. Завод «Фрегат», 1987-1994 гг., оп. 1. Спр. 327. Коллективный договор Первомайского машиностроительного завода имени 60-летия СССР на 1988 год.
 20. ЦДАВОУ. Ф. 1. Верховна Рада Української Радянської Соціалістичної Республіки, м. Київ, оп. 13. Спр. 1185. Протокол № 13 засідання комісії Верховної Ради Української РСР по транспорту і зв'язку від 28 листопада 1989 року та документи до нього.
 21. ЦДАВОУ. Ф. 2. Кабінет Міністрів Української РСР, оп. 14, Т. 10. Спр. 8063. Про удосконалення господарського механізму та проведення економічного експерименту в УРСР, 25.04 – 19.09.1985 р., 81 арк.
 22. ЦДАГО. Ф. 292. Партийний комітет Міністерства будівництва підприємств важкої індустрії УРСР. 1956-1986 рр., оп. 3. Спр. 154. Протоколи партійних зборів міністерства будівництва підприємств важкої індустрії за 1986 р.
 23. ЦДАГО. Ф. 1. ЦК компартії України, оп. 25. Спр. 2799. Записки, довідки, інформації, листи ЦК Компартії України, відділу соціально-економічної політики, Президії Верховної Ради УРСР, Держплану УРСР про попередні підсумки розвитку господарства за 1990 р.
 24. ЦДАГО. Ф. 1. ЦК компартії України, оп. 32. Спр. 2669. Робочий план організації виконання постанови ЦК КПРС від 20.01.89 р. «Про хід виконання раніше прийнятих постанов про випереджаючий розвиток машинобудування і його корінної реконструкції на основі НТП».
 25. ЦДАГО. Ф. 292. Партийний комітет Міністерства будівництва підприємств важкої індустрії УРСР. 1956-1986 рр., оп. 3. Спр. 154. Протоколи партійних зборів міністерства будівництва підприємств важкої індустрії за 1986 р.
 26. О мерах по дальнейшему повышению роли и усилению ответственности Советов народных депутатов за ускорение социально-экономического развития в свете решений XXVII съезда КПСС: Постановление ЦК КПСС, Президиума Верховного Совета СССР и Совета Министров СССР от 25 июля 1986 г. № 876 // Собрание Постановлений Правительства СССР. – 1986. – № 27. – С. 467-485.
 27. Про технічне переозброєння та реконструкцію теплових електростанцій Міністерства енергетики і електрифікації УРСР у 1986-1990 рр.: Постанова Ради Міністрів УРСР від 08.05.1985 р. № 197.
 28. Про поширене проведення атестації робочих місць та їх раціоналізації у промисловості та інших галузях народного господарства: Постанова Ради Міністрів УРСР від 15.08.1985 р. № 783.
 29. Прибузький комунар: орган Первомайського міського та райкому компартії України, міської та районної рад народних депутатів Миколаївської області. – Первомайськ, 1985-1991.
 30. Алешин Г. И. Внедрение изобретений в производство: организационные и экономические аспекты / Геннадий Иванович Алешин. – М.: Знание, 1986. – 64 с.
 31. Горбачев М. С. Избранные речи и статьи: в 7 т. / Михаил Сергеевич Горбачев; Ин-т марксизма-ленинизма при ЦК КПСС. – М.: Политиздат, 1987-1990; Т. 2, С. 136, 139, 157; Т. 3, С. 229, 249, 331, 346, 356.

32. Горбачов М. С. Корінне питання економічної політики партії: доповідь на нараді в ЦК КППС з питань прискорення науково-технічного прогресу, 11 червня 1985 р. / Михайло Сергійович Горбачов. – К.: Політвидав України, 1985. С. 34 – 38.
33. Гордеева Н. А. Взаимосвязи академической науки и производства: организационно-правовой аспект / Нина Аркадьевна Гордеева. – М.: Наука, 1985. – 188 с.
34. Гатовский Л. М. Экономические вопросы ускорения научно-технического прогресса / Лев Маркович Гатовский // Вопросы экономики. – 1985. – № 2. – С. 3-14.
35. Ермошенко Н. Н. Механизм управления научно-техническим прогрессом в регионе / Николай Николаевич Ермошенко. – Киев: Наук. думка, 1985. – 192 с.
36. Жамин В. А. Целевые комплексные программы научно-технического прогресса / Виталий Алексеевич Жамин // Экономические науки. – 1986. – № 2. – С. 22-29.
37. Ковалевський В. В. Розміщення продуктивних сил / В. В. Ковалевський, О. Л. Михайлюк Є. П. Качан // Економіка України. – 1999. – № 1.
38. Первомайськ: від виборів до виборів (1987-1989 рр.): довідково-інформаційний матеріал на допомогу партійним організаціям, ідеологічному активу міста. – Первомайськ, листопад 1989 р.